

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 347.996(477)

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Балух В.С.,
к.ю.н., докторант кафедри адміністративного та господарського права
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті розглядається питання альтернативного вирішення спорів і наголошується на необхідності відображення у визначенні АВС напрямів дії даного явища, результатів практичного його втілення. Тобто АВС треба представляти як сукупність конкретних внутрішніх і зовнішніх процесів, які характеризують сукупність певних послідовних дій, необхідних для досягнення бажаного результату.

Ключові слова: альтернативне вирішення спорів, медіація, посередник, спір.

Балух В.С. / К ВОПРОСУ О СУЩНОСТИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ / Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, Украина

В статье рассматривается вопрос альтернативного разрешения споров и подчеркивается необходимость отображения в определении АРС направлений действия данного явления, результатов практического его применения. То есть АРС надо представлять как совокупность конкретных внутренних и внешних процессов, которые характеризуют совокупность определенных последовательных действий, необходимых для достижения желаемого результата.

Ключевые слова: альтернативное разрешение споров, медиация, посредник, спор.

Balukh V.S. / FORMATION AND DEVELOPMENT CONCEPT MULTIPLICITY OF WAYS OF DISPUTE SETTLEMENT / Odessa National University named after I.I. Mechnikov, Ukraine

The article deals with the process of formation and development of the concept of multiplicity of ways of dispute resolution. It is noted that the historical experience demonstrates the presence, along with a formal court, a wide range of extra-judicial dispute resolution involving a third party to achieve reconciliation between the parties. With regard to the question of reforming national legislation establishment and development of the concept of plurality dispute resolution methods that embody the definition of «alternative dispute resolution» is becoming more important. However, consider its implementation in the legal system of Ukraine «revolution» is inappropriate because historical experience demonstrates the presence, along with a formal court, a wide range of extra-judicial dispute resolution involving a third party to achieve reconciliation between the parties. Sam tracing the genesis of alternative dispute resolution is the main task of this article. It should be noted that the conciliator was entitled to consider disputes as not only an authorized person who has been entrusted with judicial functions, but as a mediator or arbitrator, whose decisions are final and admitted not subject to appeal. Thus, in accordance with Article 35 of the Regulation on provincial institutions in rural affairs in the version in effect before enactment of legal regulations 1864, conciliator could appeal disputing parties to resolve any dispute civil (for some exceptions) «conscience» that is actually based on the principles of justice, conscience and inner conviction, not guided by formal law without complying with any legal requirements established consideration. In the meaning of the Regulations of 1861 farmers were entitled to vote by mutual agreement to resolve their civil disputes court of common ground – common court that heard the case, guided by the law, the arbitration court of the proceedings «in good conscience» or parish court that decided the dispute on the basis of custom. Creation of the latter, as vbachatsya, consistent not only with the interest of the government to further discharge of judicial institutions of rural affairs, whose number was hard to imagine, but the recognition, along with the dominant role of customary law in the life of the peasantry, the need for it being affordable, simplified, fast and cheap tribunal whose decisions will be taken for this part of the population as fair and understandable given the peasant life formed in view of the right and truth.

Key words: ADR, mediation, mediator, dispute.

Актуальність питання альтернативного вирішення спорів назріла не сьогодні і дискутується в наукових колах досить активно. Адже поки судова форма вирішення спорів в Україні визнається пріоритетним завданням, здійснення якого має надзвичайно велике значення для захисту прав та оспорюваних інтересів людей. Проте наскільки вона ефективна та чутлива до соціальних потреб у негайному вирішенні конфлікту, коли є така можливість? Суди, виконуючи функцію відправлення правосуддя, використовують досить складний та дорогий процесуальний механізм розв'язання спорів. Задіяння такого механізму має бути виправданим з точки зору доцільності, незважаючи (і не заперечуючи в жодному разі) на положення ст.124 Конституції України, яка наголошує, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Проте, за останніми даними соціологічних досліджень, серед населення країни частка тих, хто повністю підтримує роботу судів, знизилася більш ніж у чотири рази: з 21,3

відсотка, зафіксованих у лютому 2005 року, до 4,7 відсотка за підсумками березня 2013-го. З іншого боку, відсоток тих, хто загалом не підтримує діяльність суду, як наслідок, значно підвищився: від 29,3 відсотка у лютому 2005 року до 59,8 відсотка у березні 2013 року. [1] Водночас у 2012 році за кількістю звернень своїх громадян до Європейського суду з прав людини, що становить 8,2 відсотка від усієї кількості поданих заяв, Україна посідала 4 місце [2]. Із цього випливає висновок про те, що проблеми, які постають перед вітчизняною судовою системою: низький рівень довіри населення до судів, корупція, перевантаженість судів великою кількістю справ – вимагають якнайшвидшого свого вирішення. При цьому міжнародний досвід свідчить про те, що звернення до суду може бути не єдиним ефективним способом урегулювання спорів у разі впровадження різного роду неформальних процедур, способів і технологій, які охоплюються зазвичай терміном «alternative dispute resolution» (англ. аббв. ADR) і визнається не лише

засобом уникнення вирішення спору в межах офіційного правосуддя, але є й кроком до вдосконалення або доповнення державного судочинства. Саме відносини, що складаються при альтернативному (позасудовому) вирішенні спорів, стали **об'єктом дослідження** в даній статті.

Останнім часом питанню альтернативного вирішення спорів приділяється все більше уваги як вченими, так і практикуючими спеціалістами: психологами, соціологами, юристами та інш. Водночас слід зазначити, що ґрунтовного розвитку дана проблематика набула в працях іноземних правознавців, тоді як у вітчизняній юридичній літературі проведені лише окремі фрагментарні дослідження, зокрема, в роботах Д.Л. Давиденко, Є.І. Носирьової, Г.В. Севастьянова О.М. Спектор та інших.

З проведеного аналізу джерел як вітчизняної, так і іноземної юридичної літератури можна побачити досить активну дискусію щодо обґрунтованості застосування та визначення терміна «альтернативне вирішення спорів», який є буквальним перекладом словосполучення «*alternative dispute resolution*». При цьому на практичному рівні одним із суттєвих «наріжних каменів» такої дискусії, яка обумовлює складність однозначного його розуміння, є питання визначення АВС як окремого спектру механізмів, процедур, способів або методів у системі вирішення спорів, що визнається або доповненням, або альтернативою офіційному судовому розгляду. Проведене нами дослідження говорить про те, що в літературі відсутня одностайна думка не лише щодо розшифрування терміна АВС, але й щодо осмислення змісту даного поняття.

Разом з тим ми погоджуємося з тим, що визначення цього поняття має важливе значення, оскільки воно особливо корисне в області, що активно розвивається, і забезпечує активність та послідовність діяльності відповідних правоохоронних органів. Визначення цього поняття, в першу чергу, є важливим тому, що воно передає інформацію про те, що вважається головним у процесі вирішення спорів і що сторони можуть від нього одержати.

Отже, вироблення уніфікованого чіткого підходу до визначення поняття АВС має не лише важливе теоретичне значення, що дозволить у подальшому зробити висновок про можливість виокремлення відповідного інституту у вітчизняному праві та законодавстві, але й суттєве практичне значення, яке полягає у розробці і визначенні напрямів, конструкцій і рекомендацій, пов'язаних із розвитком АВС в Україні та його подальшим удосконаленням. Слід зазначити, що відповідно до тлумачного словника «альтернатива» (фр., від лат., чергу, зміною) – це необхідність вибору між двома можливостями, які виключають одна одну. З урахуванням викладеного можна вважати, що термін АВС розглядається як «альтернатива», що обґрунтовує можливість вибору між ним та офіційним державним судочинством, або ж як вибір «одного з багатьох» можливих способів, які існують у системі вирішення спорів. Як наслідок, АВС у вузькому розумінні протиставляється судовому розгляду і зводиться до добровільного врегулювання спорів за допомогою залучення нейтрального учасника, що не дозволяє віднести безпосередні переговори між сторонами або комерційний арбітраж з його обов'язковим рішенням до числа даних процедур. Разом із тим АВС у широкому сенсі розглядають в якості всіх можливих правових способів врегулювання конфліктів (у тому числі і судочинства).

Інакша точка зору [3, с. 37] ґрунтується на доцільності, у зв'язку з розглядом абрєвіатури терміна «АВС», вживати ознаку не «альтернативний», а «відповідний (належний)» і, як наслідок, застосовувати термін «відповідне вирішення спорів» (англ. абрв. «*appropriate dispute resolution*). До речі, даний термін останнім часом достатньо широко застосовується на офіційному рівні в країнах англо-саксонського права, наприклад у США та Австралії.

Основоположною для визначення даного терміна стала концепція вирішення спорів, викладена професором

Ф. Сандером, який робить акцент на тому, що при виборі процедури врегулювання спору необхідно враховувати його особливості, і лише таким чином можна забезпечити «відповідний форум» для захисту порушеного суб'єктивного права. [4] Продовжуючи дану думку, окремі дослідники [5] звернули увагу на ті причини, які спонукають до висновку про доцільність використання даного терміна. Згідно з їх поглядами основна ідея АВС полягає, по-перше, не у протиставленні його судовому розгляду, а в зміні характеристик усієї системи вирішення спорів, у тому числі й судової форми, на найбільш придатну і корисну систему для сторін. А по-друге, використання АВС підкреслює два інших важливих аспекти: створення системи вирішення спорів, яка повинна відповідати конкретній правовій системі і системі культури, а також мати для кожного спору належну (відповідну) процедуру його вирішення. Окрім цього, в літературі пропонуються й інші варіанти визначення АВС, зокрема його тлумачення як «*external dispute resolution*» або «*assisted dispute resolution*» – «зовнішнє вирішення спорів» або «вирішення спорів, якому сприяли». Ці терміни набули найбільшого розповсюдження в Австралії, в тому числі шляхом закріплення їх на нормативному рівні [6, с. 7]. Зустрічається також термін «*effective dispute resolution*» – «ефективне вирішення спорів», який використовується для визначення засобів, що застосовуються переважно у практиці спеціалізованих установ, які надають послуги у сфері АВС [7]. При цьому слід звернути увагу на те, що як у російській та вітчизняній юридичній літературі, так і в іноземних джерелах при розкритті змісту поняття АВС використовується не лише поняття «спір», а й поняття «конфлікт». У зв'язку з цим поряд із словосполученням «вирішення спорів» вживається термін «урегулювання спорів». Із цього приводу слід зазначити, що за визначенням, наданим Великим енциклопедичним словником, під конфліктом (від лат. «*conflictus*» – «зіткнення») розуміється зіткнення сторін, думок, сил [8, с. 625]. Проте даний термін, перебуваючи «під впливом» предмету та методу відповідної галузі науки, набув різнопланового значення. Так, у філософії конфлікт розглядається як «крайній випадок загострення протиріччя» [9, с. 55], тоді як у соціологічній літературі конфлікт характеризується як соціальне явище, що призводить до зіткнення взаємодіючих інтересів соціальних суб'єктів, спрямованих на задоволення відповідних потреб, які мають для них певну цінність. [10, с. 116] Водночас психологічний словник визначає конфлікт як «протиріччя, що важко вирішити, оскільки воно пов'язане з гострими емоційними переживаннями». [11] Розглядаючи «спір» і «конфлікт» як синоніми, Д.Л. Давиденко наголошує на тому, що конфлікт, перш за все, – це поняття філософське, соціологічне, психологічне й означає протиріччя між особами або їх групами. Причому таке протиріччя не обов'язково має юридичний характер. Спір же, у свою чергу, є зовнішнім і формальним проявом конфлікту, коли сторони висувують взаємні претензії одна одній або одна зі сторін заявляє іншій про своє право і формулює певні вимоги, а інша заперечує наявність у першій сторони такого права і відмовляє в задоволенні даної вимоги. Отже, конфлікт є більш широким поняттям, ніж спір, і означає протистояння або протистояння між людьми [12]. Семантика слова «спір», як вказує М.І. Клеандров, передбачає протиставлення позицій сторін спору. Семантично слово «спір» пояснюється як взаємне прирікання, словесне (усне чи письмове) змагання, в якому кожна зі сторін відстоює свою думку, доводить свою правоту, або взаємні претензії (як правило, в суді) на володіння будь-чим, словесне змагання (усне чи письмове), де кожна сторона, спростовуючи думку опонента, відстоює свою [13]. На противагу вищевикладеному Джон В. Бертон відзначає суттєву відмінність між спорами та конфліктами, яка обумовлюється, на його думку, часовими межами та характером суперечностей, які становлять

їх предмет [14, с. 113]. Так, на відміну від конфлікту, спір – це короткострокове явище, яке достатньо легко вирішити. Натомість конфлікт відзначається довготривалістю та глибинністю проблем, які пов'язані з тими розбіжностями (наприклад, стосовно моральних цінностей), що як правило не можуть бути предметом переговорів, «торгу», або для яких важко знайти вирішення.

У свою чергу, аналізуючи поняття «альтернативне вирішення спорів», а також його російськомовну абревіатуру «АРС», О.А. Брижинський вказує на можливість застосування поняття «альтернативне вирішення спорів і конфліктів» і відповідного скорочення – АВСК, обґрунтовуючи при цьому свою позицію тим, що категорії «спір» і «конфлікт» є різними [15, с. 38].

Різного роду підходи до визначення поняття «конфлікт» у праві знаходять своє відображення також у зв'язку з розглядом питань юридичного або правового конфлікту. У даному контексті слід зазначити, що поширеною є позиція, згідно з якою юридичний конфлікт можна визначити як протиріччя суб'єктів права у зв'язку із застосуванням, порушенням або тлумаченням норм права. [16] Так, наприклад, Ю. Тихомиров виокремлює вузьке та широке розуміння юридичного конфлікту. При цьому вузьке розуміння юридичного конфлікту він зводить до об'єктивно існуючих протиріччя між двома або кількома правовими нормами, що належать до єдиного предмету правового регулювання. Отже, вузьке розуміння юридичного конфлікту ототожнюється ним із колізією норм права. З іншого ж боку, в широкому розумінні Ю. Тихомиров пропонує визначити юридичні конфлікти як протиріччя між чинними правовими нормами, актами та існуючими інстанціями [17]. Окремі вчені стверджують, що «юридичним конфліктом потрібно визнати будь-який конфлікт, в якому спір так чи інакше пов'язаний з правовими відносинами сторін (їх юридично значущими діями або станом) і, відповідно, суб'єкти або мотивація їх поведінки, або об'єкт конфлікту мають правові ознаки, а конфлікт тягне за собою юридичні наслідки» [18, с. 39]. Юридичний конфлікт трактується як протиріччя двох чи кількох суб'єктів, зумовлене протилежністю чи несумісністю їхніх інтересів, потреб або цінностей [19, с. 335], і до його особливостей належать: пов'язаність конфлікту з правовими відносинами, наявність правових ознак суб'єктів чи об'єкта конфлікту; можливість його вирішення правовими засобами; галузева визначеність конфлікту; наявність юридичних наслідків; можливість застосування примусу, відповідних засобів у процесі вирішення конфлікту; вирішення конфлікту в межах спеціальної юридичної процедури. Юридичний конфлікт є динамічним явищем, що розвивається в таких стадіях: виникнення в однієї чи обох сторін мотивів юридичного характеру; виникнення правових відносин між сторонами, що перебувають у конфлікті; розвиток правових відносин у зв'язку з розглядом справи юридичною інстанцією; прийняття правового акта, що є засобом вирішення конфлікту [20, с. 26].

У вітчизняному законодавстві термін «конфлікт» зазвичай зустрічається як вираз окремих суперечностей, що виникають по відношенню до особистих інтересів, тобто конфлікту інтересів, що зустрічаються при вирішенні трудових спорів. На наш погляд, у контексті АВС як правового явища термін «спір» є найбільш прийнятним, враховуючи можливість виокремлення нижченаведених положень:

а) по-перше, конфлікт може бути визначено не лише як явище, що має статистичні характеристики власне розбіжностей або протиріччя сторін, але й як процес, який має динамічні компоненти та складається з декількох етапів, одним з яких може бути зіткнення сторін. Разом з тим спір у даному випадку є одним із можливих наслідків конфлікту. Його сутність полягає в усвідомленні сторонами юридичних рамок цілеспрямованих розбіжностей та розумінні у зв'язку з цим специфіки своїх позицій;

б) по-друге, при виникненні спору для його сторін вбачається можливість вирішення або врегулювання роз-

біжностей, які виникли, шляхом передачі відповідного спору на розгляд до компетентного органу в рамках формалізованих процесуально-правових форм або юридично обов'язкових процедур та за допомогою інших неформальних процедур.

Також у літературі запропоновано і застосування терміна «альтернативне врегулювання спорів». Так, наприклад, Д.Л. Давиденко, розглядаючи неоднозначність визначення поняття АВС, підкреслює, що для процедур досягнення згоди між сторонами шляхом переговорів більш адекватним та точним є термін «урегулювання спору». Таким чином, він робить висновок про те, що про «вирішення спору» у результаті переговорів, посередництва або інших процедур досягнення консенсусу можна говорити лише з долею деякої умовності, а саме, за умови широкого розуміння терміна «вирішення спору» як рівнозначного терміну «припинення спору». [12] На думку С.В. Ніколютіна, вирішення спорів являє собою застосування (наприклад, третейським судом) правових норм та винесення обов'язкового для сторін рішення, заснованого на законодавчих актах держави та (або) нормах міжнародно-правових актів. Щодо врегулювання конфлікту, підкреслює даний автор, то тут очевидним є зв'язок із досягненням компромісу шляхом ведення переговорів, коли сторони самостійно виробляють угоду про врегулювання конфлікту або це може мати місце з участю переговорника, посередника чи медіатора [21, с. 99].

Частково не погоджуючись із вищевикладеним, відзначаємо таке. У буквальному розумінні термін «вирішувати» має декілька значень, зокрема: доводити до певного результату яку-небудь дію, стан і таке інше; виконувати, здійснювати побудову, розміщення, добір чого-небудь певним способом; знаходити яку-небудь відповідь, розв'язувати питання; роздумуючи, обмірковуючи, доходити до якогось-небудь висновку. [22, с. 472] У зв'язку з цим доцільність застосування словосполучення «вирішення спорів» щодо АВС не відображає результат спору, тобто припинення спору, а є лише виявом принципу добровільності відповідного застосування, тобто можливості сторін за взаємною згодою самостійно «регулювати» спір у певному напрямку або домагатися вичерпання самого предмету спору чи зміни ситуації та обставин, які б породили безконфліктні відносини сторін (через досягнення компромісу, припинення протиріччя). Крім того, дане словосполучення відображає процес усвідомлення сторонами спору своїх протиріччя та бажання їх усунення, зокрема, за допомогою узгоджувальних процедур, які проводяться третіми особами. У даному контексті треті особи (наприклад, медіатори) повинні мати належне розуміння даного спору та його наслідків, що надало б їм змогу обрати відповідну процедуру врегулювання спору та сформулювати власне бачення мотивації, прагнень і інтересів сторін спору. Звідси АВС у широкому розумінні виступає як сукупність теорій, процедур, інструментів, технік та послуг, використанням/отриманням яких обґрунтовують можливість вирішення спору його сторонами у позасудовому порядку в поєднанні або без поєднання його з офіційними судовими процедурами.

Викладене дозволяє окреслити підходи до «альтернативності» як можливості для спору бути вирішеним без прийняття по суті спору судового рішення, а лише виходячи з позиції сторін спору щодо вибору, на їх думку, оптимальних процедур врегулювання спору, тобто з більшою гнучкістю і на основі добровільного волевиявлення сторін. У зв'язку з цим ми хочемо наголосити на тому, що АВС не має на меті заміну державного судочинства, а лише відображає результат його доповнення та вдосконалення внаслідок впровадження різного роду процедур і методів вирішення спорів, які б дозволяли більш ефективно вирішувати деякі категорії спорів. Якраз тому термін «АВС» досить часто застосовують для позначення широкого кола механізмів, які є альтернативою звичайному порядку здійснен-

ня судового процесу. У зв'язку з цим актуального значення набуває більш широке, поряд із визначеними вище, поняття АВС, надане Г.В. Севастьяновим, на думку якого воно являє собою погоджений з урахуванням конкретної ситуації вибір і застосування визначеного або спільного власного моделювання найбільш ефективного недержавного (приватного) способу вирішення спору і/або врегулювання правового конфлікту, не забороненого законом, з метою досягнення необхідного правового результату (встановлення суб'єктивних прав та обов'язків сторін) [23, с. 25]. Складність розуміння поняття АВС пов'язується також із неоднозначністю підходу до аналізу даного явища, що характеризується наявністю окремих взаємодіючих структурних елементів (організаційних форм, видів, моделей, способів тощо). Звідси є доцільним розгляд АВС як системного утворення, що дозволяє чітко виділити складові компоненти, проаналізувати різноманітність зв'язків і відносин між ними. Система (від грец. *systema*) – складене з частин, поєднання, складання – це об'єктивна єдність закономірно пов'язаних один з одним предметів, явищ, а також знань про природу і суспільство. [24] Один з основоположників загальної теорії систем Л. фон Берталанфі визначав систему як комплекс взаємодіючих елементів, що утворюють цілісність. [25] Основними ознаками системи є: наявність найпростіших одиниць – елементів, які її складають; наявність підсистем – результатів взаємодії елементів; наявність компонентів – результатів взаємодії підсистем, які можна розглядати у відносній ізольованості, поза зв'язками з іншими процесами та явищами; наявність внутрішньої структури зв'язків між цими компонентами, а також їхніми підсистемами; наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегральний результат; наявність у структурі системоутворюючих зв'язків, які об'єднують компоненти і підсистеми як частини в єдину систему; зв'язок з іншими системами зовнішнього середовища. [26] Враховуючи той факт, що істотне значення для виокремлення системи відіграє визначення саме елементів, які беруть безпосередню участь в її створенні, вважаємо, що системоутворюючими в АВС є відповідні способи вирішення (розв'язання) спорів.

Цілком справедливо Г.В. Севастьянов зазначає, що способам АВС притаманні такі ознаки: відсутність єдиної процесуальної форми для обраного сторонами способу АВС; обов'язкова наявність спору про право або ж конфлікту законних інтересів сторін; вирішення спорів за загальним правилом у приватній сфері, тобто сфері, де присутність державних органів повинна бути мінімальною; правовий результат – акти застосування способів АВС (рішення, угода по врегулюванню тощо) розповсюджують свою дію (тобто є обов'язковими) лише для сторін; добровільність виконання сторонами актів застосування способів АВС; відсутність за загальним правилом у «рамках» АВС можливості примусового виконання (для цього необхідно звернення до компетентних органів держави) [23, с. 4].

Слід зазначити, що з урахуванням міжнародної практики можливо говорити про відокремлення таких способів розв'язання спорів у сфері АВС: шляхом переговорів між сторонами; за допомогою конфліктної комісії; за участю незалежного посередника (медіатора, примирителя), сприяючого сторонам у вирішенні спору; вирішення спору по суті третейським судом.

Звідси при АВС використання способу вирішення спору передбачає реалізацію права сторін спору за взаємною добровільною згодою обрати певну структуровану процедуру – форму вирішення спорів, що не передбачає, як наслідок, вирішення спору по суті в межах здійснення судочинства або внаслідок реалізації владних управлінських функцій. У зв'язку з цим специфіка способів АВС має якісні відмінності від державного судочинства: за підставами виникнення правовідносин, залучення осіб,

що сприяють вирішенню спору та врегулюванню правового конфлікту; процедурними правилами і процесом їх формалізації, а також правовими властивостями актів застосування, можливостями примусового виконання тощо [27, с. 117]. Доцільно частково (зважаючи на існування міжнародної практики інтегрування АВС у судову систему) погодитись із Н.К. Краснослободцевою, яка відзначає, що способи альтернативного вирішення спорів відносяться до системи, існуючої паралельно з офіційним правосуддям та іншими способами державного правозастосування. [28, с.69] Окремими формами АВС, тобто структурованими процедурами, застосування яких визначається наявністю відповідних моделей, стратегій та стадій вирішення спору, виступають медіація, третейське судочинство та інші. Можливість виокремлення процедур АВС без ув'язки зі способом АВС обумовлюється наявністю відповідної характерної послідовності в діях сторін спору та/або третіх осіб, недотримання якої може унеможливити досягнення мети. Таким чином, АВС у вузькому розумінні – це сукупність структурованих процедур, які передбачають можливість врегулювання спору сторонами без вирішення спору по суті в межах здійснення судочинства або внаслідок реалізації владних управлінських функцій. Такі процедури використовуються сторонами спору, зокрема, для вирішення спору шляхом прийняття рішення сторонньою особою, для вироблення власного варіанту розв'язання спору на підставі проведеного нейтральними особами аналізу, або на підставі отриманих рекомендацій, або ж внаслідок сприяння останніми в комунікації і досягненні взаєморозуміння між сторонами. Доцільно відзначити, що можлива модифікація та інституалізація таких процедур. Останнє, у свою чергу, передбачає процес визначення державою доцільності впровадження АВС та, як наслідок, закріплення на рівні нормативно-правових актів норм, що регулюють правила його застосування. Викладена вище характеристика АВС відображає лише внутрішні «статистичні рамки» досліджуваного явища, а тому є неповною, оскільки не дозволяє охарактеризувати власне правову специфіку сфери АВС, яка охоплює специфічний вид правовідносин, що виникають між конфліктуючими сторонами та учасниками врегулювання спору.

У зв'язку з цим треба зробити висновок про необхідність відображення у визначенні АВС і дії даного явища, результатів практичного його втілення. Тобто АВС треба представляти як сукупність конкретних внутрішніх і зовнішніх процесів, які характеризують сукупність певних послідовних дій, необхідних для досягнення бажаного результату. Зважаючи на викладене, можна стверджувати, що АВС – це процес (процеси) вирішення спорів, що заснований (засновані) на діяльності сторін спору з його врегулювання в рамках безпосередніх переговорів та/або залучення третіх осіб, що за згодою сторін спору наділені правом надавати консультативну, експертну та/або сприяючу допомогу щодо досягнення сторонами взаємоприйнятого вирішення спору або ж винесення рішення по справі без статусу судового рішення, яке повинно добровільно виконуватися сторонами. При цьому слід зазначити, що:

- по-перше, відповідна діяльність у сфері АВС не завжди відображає у повному обсязі зміст і форму відповідних структурованих процедур, оскільки сторони спору наділені самостійністю у виборі лінії поведінки;

- по-друге, така діяльність може мати як змагальний (що має місце при третейському розгляді спору), так і «об'єднуючий» характер, який ґрунтується на самовизначенні сторін щодо необхідності спільного пошуку шляхів вирішення спору;

- по-третє, така діяльність може мати місце як наслідок відхилення від звичайного порядку розгляду судової справи, паралельно із її розглядом, так і не бути обумовленою зверненням до суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологічне опитування : Чи підтримуєте ви діяльність суду в Україні (динаміка 2005-2013) / Електронний ресурс. – Режим дост. : http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=169
2. The European Court of human rights in facts & figures, 2012 // European Court of Human Rights, June 2013. – Електронний ресурс. – Режим дост. : http://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2012_ENG.pdf.
3. Носырева Е.И. Альтернативное разрешение гражданско-правовых споров в США: дисс. ... докт. юрид. наук. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001. – 362 с.
4. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции / С.И. Калашникова // Электронный ресурс. – Режим дост. : <http://mosmediator.narod.ru/index/0-1604>.
5. Rozdeiczner L., Alvarez de la Campa A. Alternative Dispute Resolution Manual: Implementing Commercial Mediation / L. Rozdeiczner, A. Alvarez de la Campa. – The World Bank Group. – November 2006. – 166 p.
6. Blackford C. Guidelines for monitoring additional dispute resolution processes within the Resource Management Act. – May 1992. – Information Paper No. 39. – Centre for Resource Management Lincoln University. – p.7; Assisted Dispute Resolution // Federal Court of Australia. – Электронный ресурс. – Режим дост. : <http://www.fedcourt.gov.au/case-management-services/ADR>.
7. Centre for Effective Dispute Resolution // Электронный ресурс. – Режим дост. : <http://www.cedr.com/>.
8. Большой энциклопедический словарь [Текст] : энциклопедия / Ред. А.М. Прохоров. – М. : Сов. энциклопедия ; СПб. : Фонд «Ленинградская галерея», 1993. – 1628 с.
9. Философская Энциклопедия. В 5-х т. – М.: Советская энциклопедия. – [под редакцией Ф. В. Константинова]. – 1960—1970. – т.3. – 1964. – С. 55.
10. Лефевр В.А. Конфликтующие структуры / В.А. Лефевр. – М. : Советское радио, 1973. – 160 с.
11. Психологічний словник / за ред. В. В. Давидова, А. В. Запорожця, Б. Ф. Ломова та ін – М.: Педагогіка, 1983.
12. Давыденко Д. Л. Вопросы юридической терминологии в сфере «альтернативного разрешения споров» / Д.Л. Давыденко // Третейский суд. – СПб., 2009. – № 1. – С. 40 – 53.
13. Клеандров М. И. Доарбитражный порядок защиты хозяйственных прав. – Душанбе: ДОНИШ, 1984. – 163 с.
14. Burton J. W. Conflict-Dispute Distinction // Conflict: Resolution and Prevention. – NY: St.Martin's Press, Inc., 1990. – P. 112-114.
15. Брыжинский А.А. Альтернативное разрешение правовых споров и конфликтов в России: Дис. ... канд. юрид. наук / Александр Андреевич Брыжинский. – Саранск, 2005. – 234 с.
16. Астахов П. А. Юридические конфликты и современные формы их разрешения (теоретико-правовое исследование): дисс. ... доктора юрид. наук.12.00.01 / П. А. Астахов. – М., 2006. – 446 с.
17. Тихомиров Ю. А. Коллизионное право: [учеб. и науч.-практ. пособие] / Ю. А. Тихомиров. – М.:Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2003. – 394 с.
18. Дмитриев А. В. Конфликтология: учеб. пособ. – М., 2003. – С. 39.
19. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редколегії) та ін.]. – К.: Укр.енцикл., 1998. – Т. 2: Д-Й. – 1999. – С. 335.
20. Податкові конфлікти: особливості вирішення : навч. посіб. // за заг. ред. Л. В. Трофімової. – К. : КНТ, 2011. – 360 с.
21. Николюкин С.В. Альтернативные способы урегулирование споров в системе защиты гражданских прав / С.В. Николюкин // Образование и право. – 2012. – № 9. – с.93-114.
22. Словник української мови, тт. 1—11. – Київ: «Наукова думка», 1970—1980. – т.1. – 1970. – [під ред. А. А. Бурячка, Г. М. Гнатюка, П. Й. Горещького, Н. І. Швидкої]. – 799 с.
23. Севастьянов Г.В. Концепция частного процессуального права (права альтернативного разрешения споров) // Третейский суд. – 2009. – № 1. – С. 25-32.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В.Т.Бусел, редактори-лексикографи : В.Т. Бусел, М.Д. Васи́лега-Дери́бас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко. – К.-Ірпінь: ВТФ«Перун», 2005. – 1728 с.
25. L. von Bertalanffy, General System Theory – A Critical Review, «General Systems», vol. VII, 1962, p. 1—20. Перевод Н. С. Юлиной. – Электронный ресурс. – Режим дост. : <http://www.evolbiol.ru/bertalanfi.htm>.
26. Білуха М. Г. Основи наукових досліджень: Підручник для студ. екон. спец. вузів / М. Г. Білуха. – К.: Вища школа., 1997. – 271 с.
27. Хрестоматія альтернативного разрешення споров: Учебно-методические материалы и практические рекомендации / Сост. Г.В.Севастьянов. – СПб.: АНО «Редакция журнала «Третейский суд», 2009. – 528 с.
28. Краснослободцева Н.К. Принцип диспозитивности в цивилистическом процессе / Н.К. Краснослободцева // Вопросы современной науки и практики. – Ун-т им. В.И.Вернадского. – 2013. – спецвыпуск № 44. – С. 67-71.

УДК 340.15:346.62 (477)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В 1991-1996 РР.

**Васильєв Є.О.,
к.ю.н., доцент**

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена становленню правового регулювання діяльності учасників ринків небанківських фінансових послуг у перші роки незалежності України. Розглянуто передумови створення та основні джерела правового регулювання ринків небанківських фінансових послуг в Україні в 1991–1996 рр. Виявлено основні засади та проблеми правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні в перші роки незалежності.

Ключові слова: ринки фінансових послуг, недержавні пенсійні фонди, кредитування, страхування, довірчі товариства.

Васильев Е.А. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЫНКОВ НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ В УКРАИНЕ В 1991-1996 ГГ. / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Статья посвящена становлению правового регулирования рынков небанковских финансовых услуг в первые годы независимости Украины. Рассмотрены предпосылки создания и основные источники правового регулирования рынков небанковских финансовых услуг в Украине в 1991-1996 гг. Выявлены основные принципы и проблемы правового регулирования рынков финансовых услуг в Украине в первые годы независимости.

Ключевые слова: рынок финансовых услуг, негосударственные пенсионные фонды, кредитование, страхование, доверительные общества.